

Szabó Géza:

HÁRSFALVI PÉTER PORTRÉJÁHOZ

Megyei Levéltár, Nyíregyháza, 2019. november 18.

Tisztelt Emlékezők!

Hársfalvi Péter pályafutása, történelmi teljesítménye, a tanár páratlan népszerűsége, a közéleti ember sokoldalúsága, karizmatikus egyénisége gazdag tárházat nyújt a rá emlékezőnek.

Az utóbbi időben öröndetesen tapasztalható, hogy szellemi hagyatékának megőrzése, emlékének ébrentartása és ápolása kezd rendszeressé, hozzá méltóvá válni. De az is beszédes tény, hogy ebben elsősorban a jeles szülöttük emlékét életük részévé helyező szülőfaluja jár élen. Simon József, Ófehértó község polgármestere a tavalyi Hársfalvi Péter emlék-napon büszkén sorolta fel azokat a lépéseiket, amelyeket eddig megtettek:

- Hársfalvi Péter Tanulói Ösztöndíjat alapítottak.
- A község központjában a tér dr. Hársfalvi Péter nevét viseli.
- A téren egy emlékoszlop, rajta egy emléktáblával hirdeti az arra járóknak, hogy Ófehértón született.
- A község az „Ófehértó évszázadai” című és ma is bemutatandó színvonalas könyvet az ő tiszteletére jelentette meg Hársfalvi Péter 90. születésnapjára. Amely születésnapot nagy érdeklődéssel kísért falunap keretében ünnepeltünk meg.

Az 1928 és 1985 között eltelt 59 év, történelmi mértékkel mérve rövid idő. Mégis, Hársfalvi Péter életpályája így is egész, teljes.

Ha pályafutását a maga teljességében akarjuk feltárni, megérteni, több szálát kellene kibontanunk. Az életutat, a történelmet, a tanárt, a kollégát, a közéleti embert, és a magánembert.

A tehetséges, másokra különlegesen hatni tudó ember bonyolultabb jelenség, minthogy azt egy-egy megemlékezés rövid időkeretében elemezni képesek lennénk.

Hársfalvi Péter a neki megadatott 59 év alatt, mozgalmas, fordulatokban is gazdag életet élt. Életszakaszai nagy váltások kíséretében követték egymást. A szülői házhoz, az ófehértói falusi iskolához élete végéig meghatározó élmények fűzték. Mindig tudta, honnan jött, hol tart. De ez a történelmi korszak, amelyben élt, váratlan fordulatokat is bőven

produkált az egyes embereknek, különösen a Hársfalvi Péter kvalitásúaknak.

Nagy váltás volt, amikor a falusi iskolából 11 évesen a jó nevű középiskolába, a nyíregyházi katolikus gimnáziumba került.

Az egyetemet Debrecenben végezte, ahol igazán kibontakozott a tehetsége. Mestere, Szabó István professzor hatására elkötelezi magát a tudományos kutatással. Kevesen tudják, hogy az egyetemen nem csak demonstrátor volt harmadéves korában, de negyedévben a tanulás mellett a tanulmányi osztályon is dolgozott.

Az újabb nagy váltást a budapesti aspirantúra jelentette, ahol egy még tágabb ablak is megnyílt számára. Aspirantúra vezetője Mód Aladár az ötvenes években a rendszer egyik vezető ideológusa, Hársfalvi Péter azonban megtalálja a neveltetéséből és debreceni indulásából nézve is természetes közegévé vált, az ország sorsában felelősen gondolkodó un. népiesek mozgalmát. Egyik meghatározó egyénisége az ellenzékivé váló Petőfi Körnek. Szűk baráti társaságban szívesen emlékezett vissza azokra a szenvedélyes vitákra, amelyeknek részese volt. A forradalom leverése után el kellett hagynia az Akadémia Történettudományi Intézetét, a KSH-ban dolgozott, majd egy újabb váltással visszakerült a szakmához, 1958. április 1-jétől 1964 augusztusáig a Nyíregyházi Állami Levéltár vezetője.

1964-ben indul a Tanárképző Főiskolán a történelem tanszék, amelyet sikeres pályázata után Hársfalvi Péter szervez meg.

Hallhattuk jónéhányszor: Tudós ember volt inkább, vagy kiváló tanár?

Egy 1973-as önéletrajzában azt írja: „Szakmai munkámról a következőket mondhatom el: történelmi, tudományos érdeklődésem elsősorban az újabb kori agrármozgalmakhoz, paraszt- és mezőgazdaság történetéhez kötődik.” A következő bekezdésben a nyíregyházi történelem iránti érdeklődéséről, illetve kulturális, népművelési munkájáról ejt szót.

Majd ezek után csupán lakonikus tömörséggel beszél az oktatómunkáról: „szeretem az oktató-nevelő munkát is, azt tartom, hogy ez termékenyen befolyásolhatja a tudományos munkát is.”

Ha az önéletrajz alapján valaki mechanikus forráselemzéssel arra a következtetésre jut, hogy Hársfalvi Péter szakmai munkának csak a kutatást érzi, és emellett szereti az oktató munkát is, de azt a tudományos munka segítőjének tartja, messze jár az igazságtól. Ezt alább, a munkahelyi és az országos környezet néhány jellemzőjének ismertetésével szeretném érzékeltetni.

Az pedig, hogy Hársfalvi Péter tudósnak, vagy tanárnak volt-e kiemelkedőbb, csak naiv, vagy álkérdés. Mindkettőnek kiváló volt.

Történelmi munkájának leginkább időtálló két darabja a Szabó István szerkesztésével megjelent, a máig is érvényes alapmű, A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848-1914 c. kétkötetes monográfiába írt Hársfalvi tanulmány: Törekvések a parasztbirtok „védelmére” címmel, illetve az „Önkormányzat Nyíregyházán a XVIII–XIX. században” című monográfiája. Ezt a két művet említik meg legtöbbször a Hársfalvi megemlékezések előadói is. Az ő jellemzéseikhez hozzátehetjük, hogy a parasztságtörténelmi kötetbeli tanulmánya arra is minta, hogy egy többszerzős monográfiában a szerzőknek milyen nagy gonddal kell a kötet többi tanulmányát figyelembe venni. Hársfalvi Péter tanulmánya Szabad György, Gyimesi Sándor és Für Lajos írásaival tökéletes összhangban van. Mondhatnánk, ez inkább szerkesztői erény, de a legmagasabb színvonalú végeredményhez ilyen kvalitású szerzők is elengedhetetlenek.

Mindig egyedi, különleges volt, ahogyan kialakult a fejében a készülő mű íve, ahogyan magas hőfokon szárnyalva, vagy mélyen töprengve tesztelte barátait- mindig előre akarta látnia a mű fogadtatását, még mielőtt leírta. Témaválasztása sokoldalú, de legtöbbször olyan időszakból, amikor a történelem összesűrűsödött, amikor a szereplők viszonylag felfedték magukat, mert gyorsabban kellett cselekedni, mint a konszolidált viszonyok között.

Írt többek között Dózsáról, Károlyi Mihályról, Révai Józsefről, Molnár Erikéről, a szociológus Bosnyák Béláról, Fazekas Jánosról, a polgári Magyarország választójogáról.

Hársfalvi Péter népben, nemzetben gondolkodó és cselekvő ember volt. Ezt az egész pályafutás, tanulmányai, előadásai, főiskolai órái megcáfolhatatlanul bizonyítják.

Az ő szerkesztésével, történelem tanszéki koprodukcióban készítettük el a „Vallomások a hazáról, népről, hazafiságról” c. kötetet is.

És ott találjuk a nevét a különböző dokumentum-kötetek szerkesztői között is.

Ma már kevesen emlékeznek rá, a 70-es években az egzisztenciális emelkedés, a tudományos elismertség mellett, vagy talán éppen amiatt, Hársfalvi Pétert is érték méltatlan támadások. Kevesen tudhatták, tudhatják pontosan, hogyan élte át Hársfalvi Péter ezeket a méltatlan

helyzeteket, de a munkában, a kutatásban, a tanításban nem csökkent a buzgalma. Hallatta a hangját, felvállalt konfliktusokat.

Ez az időszak az, amikor a Főiskola nagy fejlődésnek indul, kialakul a tanszéki hálózat, emelkedik az intézmény elismertsége is, amiben a főigazgató-helyettes és a főiskola közéletében egyre meghatározóbb szerepet betöltő Hársfalvi Péternek múlhatatlan érdemei vannak. De a hatalom legitimációját is segítő, „felülről” is gerjesztett és irányított vita-fetisizálás a Főiskolára is begyűrűződött: Tudósképzés vagy tanárképzés, vidéki főiskola vagy főiskola vidéken, az oktató minőségében milyen arányban számítson az oktató munka, a kutatás és a közéleti tevékenység. Hársfalvi Péter mindig felülemelkedett ezeken a vitákon, de nem maradhatott ki belőlük. Két tanácsülési beszámolóját újraolvasva a híres „a hallgató és..” illetve az „oktató és...” sorozatban sok mindenre választ kapunk. Az ő előterjesztései a hallgató és a mozgalmi élet, ill. az oktató és az önképzés témáival foglalkoztak. Pontosan érezte, hogy mi az álvita és azt is, hogy meddig lehet elmenni az okos érvelésben, ahol már jelenségeket bírál, de még nem rendszer-kritikus.

A 60-as, 70-es években, amikor a történész szakma presztízse érezhetően emelkedett és ezzel együtt erősödött az élvonal egy részének szakmai arisztokratizmusa a honismerettel és a helytörténetírással szemben, Hársfalvi Péter szakmai fórumokon is többször kifejtette, hogy a helytörténetírás nem színvonalbeli megkülönböztetés. Kollégáit, tanítványait is rendszeresen, tudatosan biztatta arra, hogy szülővárosuk, falujuk egy-egy helyi üzem, közösség történetét kutassák és írják meg, legyen belőle szakdolgozat, pályamunka.

Van bennünk egy szent, naiv illúzió, ami szerint a tanárok közvetlenül érzékelhető hatása a tanítványok alakításával lenne mérhető.

A tanári teljesítmény igazán nem is mérhető, a népszerűség is képlékeny fogalom. Hosszan ecsetelhetnénk a róla keringő történeteket, némelyiket volt hallgatói több változatban is mesélik már. Ez a legendák természete. De legendákat csak legendás tanárokról szönek a tanítványok.

Az oktatásban is a legfontosabb szereplőnek a pedagógust tartotta. Kedvenc története volt az audiovizuális nevelés túlhangsúlyozásának időszakában hogy egy magyar pedagógus küldöttség az egyik holland iskolában modern órát szeretett volna meglátogatni. Ezt kérték az igazgatótól is. Az óra után ámulva kérdezték, hol volt a magnó, lemezjátszó, írásvetítő. Mitől volt ez az óra modern? Az igazgató azt válaszolta, hogy a legkiválóbb tanárom tartotta az órát.

Hársfalvi Péter fontosnak tartotta szakmai és emberi kapcsolatainak ébrentartását, ápolását. Nem takarékoskodott az energiáival, az idejével, ha úgy érezte, adnia kell és adhat, magas szintű tudást, kollegiális gondoskodást, hétköznapi figyelmességet. Sokan tartották úgy, hogy ebből a tulajdonságából adódott páratlan népszerűsége. Pedig akik jobban ismertük, éreztük, tapasztaltuk, hogy nála ez nem viselkedési mód, hanem az egyéniség teljességéből jön.

Végezetül egy személyes megjegyzés: A szakmát Hársfalvi Pétertől tanultam. Úgy éreztem, mások hatása, Szekfű Gyulától Pierre Chaunu-ig az ő hatását csak kiegészítette. A szakmában mások munkájának, gondolkodásának sokáig csak a végeredményét láttam, Hársfalvi Péter szellemes ötleteit, témaválasztásait, szakszerűségét közelről éltem át. A halála óta eltelt 34 évben több volt hallgatónk kérdezte meg, és időnként meg is válaszolta, hogy Hársfalvi tanár úr mit gondolna most a világunkról, hogyan reagálna a nagy paradigma-váltásokra. Ezekre a jóhiszemű, de naiv kérdésekre nem lehet egyértelmű válaszokat adni. De arra emlékeztetnek, hogy hosszú távú hatása a szakmán túlra és emberileg is viszonyítási pontokat kínál fel nekünk.

Túl korán, alkotó ereje teljében hagyott itt bennünket. Tehetségéből, a benne felhalmozódott tudásból nem nagy bátorság azt mondani, hogy még sokat alkothatott volna.

De az életpálya így is teljes, példamutató. Méltó arra, hogy szellemi hagyatékát újabb elemzésekkel még mélyebben tárjuk fel és megőrizzük a jövő nemzedékeinek.

Nyíregyháza, 2019.november 18.

